

[15] Tokaev K.-Zh. Nezavisimost' prevyshe vsego // <https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat>

[16] William L. Gardner, Kevin B. Lowe, Todd W. Moss, Kevin T. Mahoney, Claudia C. Cogliser Scholarly leadership of the study of leadership: A review of The Leadership

Quarterly's second decade, 2000–2009//The Leadership Quarterly, 2010. – P. 922-958

[17] Jixin Wang, Marianne van Woerkom, Kimberley Breevaart, Arnold B. Bakker, Shiyong Xu Strengths-based leadership and employee work engagement: A multi-source study// Journal of Vocational Behavior 142 (2023) <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2023.103859>

МРНТИ 14.29.01

DOI 10.51889/2077-6861.2023.1.30.003

Г.А. КОШЖАНОВА¹, Г.К. ШИРИНБАЕВА¹, Г.Ы. ҚАЗАҚБАЕВА¹, А.О. КАЛЫКОВА²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

²Алматы технологиялық университеті (Алматы, Қазақстан)

gulshat8@inbox.ru

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕПТІҢ АРНАЙЫ ПЕДАГОГ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада жалпы білім беру жүйесіндегі арнайы педагог маманның кәсіби ерекшеліктері қамтылған. Қазіргі уақытта бірқатар білім беру мекемелері өз базасында Мүмкіндігі шектеулі балаларға олардың ерекшеліктеріне және қоғамның білім беру қызметтеріне сұранысына сәйкес оқытудың өзгертмелі түрлерін ұсынуға мүмкіндік беретін арнайы жағдайлар жасайды. Ата-аналарға (занды өкілдерге) тұрғылықты жері бойынша қолжетімді білім беру мекемесін, білім алу нысанын таңдау құқығы беріледі. Әр баланың жас ерекшеліктерін, ішкі ресурстарын, денсаулық жағдайы мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, мәдени тәжірибені сәтті алуға мүмкіндік беретін Инклюзивті тәжірибе мен интеграцияланған оқыту кеңінен қолданылады. Арнайы педагогтың кәсіби дүниетанымы, әлеуметтік және рухани өмірде болып жатқан және қоғам өміріндегі арнайы білімді қажет ететін адамдардың орны мен рөліне әсер ететін процестерді түсіну мен жеке бағалаудың нәтижесі болып табылады. Кәсіби маманның әлеуметтік белсенді көзқарасынан және педагогикалық әсер ету субъектісіне (мүмкіндігі шектеулі балаға немесе ересек адамға) және қоғамның қалыпты көпшілігіне ортаға және өзіне белсенді тұлға ретінде проблемасы бар адамдардың өміріндегі оң өзгерістердің шешуші факторы ретінде көрінеді.

Түйін сөздер: арнайы педагог; гуманизм; кәсіби; әлеуметтік; адамгершілік; диагностика; коррекция.

Г.А. КОШЖАНОВА¹, Г.Ы. ШИРИНБАЕВА¹, Г.И. КАЗАХБАЕВА¹, А.О. КАЛЫКОВА²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, (Алматы, Казахстан)

²Алматинский технологический университет (Алматы, Казахстан)

gulshat8@inbox.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СПЕЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В статье рассматриваются профессиональные особенности специального педагогического специалиста в системе общего образования. В настоящее время ряд образовательных учреждений создают на своей базе специальные условия, позволяющие детям с ограниченными возможностями предлагать вариативные

формы обучения в соответствии с их особенностями и требованиями общества к образовательным услугам. Родителям (законным представителям) предоставляется право выбора доступного по месту жительства образовательного учреждения, формы получения образования. Широко используется инклюзивная практика и интегрированное обучение, которые позволяют успешно получить культурный опыт с учетом возрастных особенностей каждого ребенка, внутренних ресурсов, состояния здоровья и индивидуальных возможностей. Профессиональное мировоззрение специального педагога является результатом понимания и личностной оценки процессов, происходящих в социальной и духовной жизни и влияющих на место и роль людей, нуждающихся в специальных знаниях в жизни общества. Проявляется в социально активном подходе профессионала и как решающий фактор позитивных изменений в жизни людей, имеющих проблемы с субъектом педагогического воздействия (ребенком или взрослым с ограниченными возможностями здоровья) и нормальным большинством общества как с активной личностью к среде и к себе.

Ключевые слова: специальный педагог; гуманизм; профессиональный; социальный; нравственный; диагностика; коррекция.

G.A. KOSHJANOVA ¹, G.K. SHIRINBAYEVA ¹, G.I. KAZAKHBAYEVA ¹, A.O. KALYKOVA ²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan),

²Almaty Technological University (Almaty, Kazakhstan)

PROFESSIONAL PECULIARITIES OF A SPECIAL TEACHER OF A GENERAL EDUCATIONAL SCHOOL

Annotation

The article highlights the professional features of a special pedagogical specialist in the system of general education. Currently, a number of educational institutions create special conditions on their basis, allowing children with disabilities to offer changing forms of education in accordance with their characteristics and the needs of society in educational services. Parents (legal representatives) are given the right to choose an affordable educational institution at the place of residence, the form of education. Inclusive experience and integrated learning are widely used to successfully acquire cultural experience, taking into account age characteristics, internal resources, health status and individual capabilities of each child. The content of the activity of a teacher-defectologist is implemented in the following areas of work, providing an integrated approach to its organization: diagnostic, corrective, analytical, consultative and educational and preventive, organizational and methodological. In addition to the traditional areas of work, an analytical application was identified that determines the interaction of specialists in work, and also allows you to adjust curricula in accordance with the achievements of students.

Keywords: special teacher; humanism; professional; social; moral; diagnostics; correction.

Кіріспе. Қазіргі кезде елімізде білім беру мекемесінде білім алушыларға интеграция мен сараланған көзқарасты дамыту жағдайында арнайы психологтар мен арнайы педагогтар жалпы мектеп мекемелерінің қажетті маман екенін көрсетті. Болашақ маман үшін оның кәсіптік білімінің ерекшелігіне байланысты түзету-дамыту және сыныптарда балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесін ұйымдастыру қиын емес, әсіресе мектеп мұғалімі балалардың оқытуда қиындықтарға тап болған кезде.

Педагог-дефектолог бұл үшін терең және жан-жақты білім алады. Арнайы педагогикадағы іргелі мәселелердің бірі – адам дамуындағы норма мен ауытқулардың айырмашылығына қатысты мәселе. Бұл айырмашылық сапалық және сандық сипатта болуы мүмкін және дәстүрлі түрде негізінен сапалық жағы қарастырылды, бұл дамудың ауыр бұзылулары бар балаларды зерттеудің шұғыл қажеттілігімен байланысты болды. Сонымен қатар, қарым-қатынасты қиындататын жеңіл бұзылулары

бар оқушылар саны өсті, бұл дамудағы сандық өзгерістерді зерттеуді жандандыруға ықпал етті. Осыған байланысты баланың биологиялық, психикалық және әлеуметтік дамуының көріну деңгейлерін анықтауға мүмкіндік беретін диагностикалық кешендерді әзірлеу қажет, олардың жеке мінез-құлық пен даму нормалары қалыптасады. Осылайша, жеке даму диагностикасына көшу жүзеге асырылады, ол әртүрлі оқыту және дамыту бағдарламаларын құру арқылы баланың даму мүмкіндіктерінің оңтайлы жағдайларын анықтайды. Ол қазіргі әлемдегі адамның, оның ішінде өмір сүру мүмкіндігі шектеулі адамның рөлін адамгершілікпен бағалаумен сипатталады. [1]

Белгілі бір кәсіби және жеке қасиеттері бар іс-әрекеттің тар бағыты бар кез-келген мұғалім біліктілікті арттыру курстарында қайта даярлаудан өтуі керек. Олар білім беру үрдісі стандарттарының талаптарына сәйкес әдістемелік базаны және бағдарламалық оқытуды егжей-тегжейлі жаңғырту арқылы өз міндеттерін орындауға мүмкіндік береді.

Педагогтың кәсіби қызметіне әр түрлі көзқарастар қажетті тұлғалық және кәсіби қасиеттерді анықтау мен мазмұндаудың әр түрлі тәсілдеріне негізделді. Бірінші жағдайда кәсіби маңызды қасиеттер деп педагог өзінің кәсіби портретінің функцияларын тиімді жүзеге асыру үшін меңгеруі тиіс білім, білік және дағдылар жиынтығы түсіндіріледі.

Арнайы педагог – кәсіби қызметі профилактикалық жұмыс, Педагогикалық диагностика және кеңес беру, арнайы педагогикалық ағарту, психологиялық және психотерапиялық көмекке қатысу, білім беру және әлеуметтік-педагогикалық қызмет, білім беру жұмысын басқару, жоғары оқу орындарында немесе орта арнайы педагогикалық оқу орнында оқыту, арнайы педагогика саласындағы ғылыми-зерттеу қызметі. Педагог-дефектолог маманы үнемі ізденісте, жаңа ғылыми әдіс тәсілдерді игеру болып табылады. Ол өзінің кәсіби тәжірибесін дамытады және жетілдіреді және оны әріптестерімен, пікірлестерімен, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарымен бірге жұмыс жасап байланыста болады. [2]

Бүгінгі таңда мұғалімнің жеке сипаттамаларына жоғары талаптар қойылады. Педагог студенттерге жаңа білім беріп қана қоймай, мінез-құлықтың үлгісі болуы, дұрыс мінез-құлық пен сыртқы келбетке үлгі болуы керек. Әрбір педагог өз оқу орнының мақтанышы болуға ұмтылуы тиіс. Тек осы жағдайда студенттер оған жақсы қарайды, әріптестер мен ата-аналар бағалайды.

Негізгі бөлім. Арнайы педагогтың кәсіби дайындығы туралы ғылыми әдебиеттер мен нормативтік құжаттарды талдағаннан кейін зерттеушілердің дефектологқа жеке тұлға ретінде көзқарастарының бірлігі туралы айтуға болады. Бұл өз кәсібінің жауапкершілігі мен маңыздылығын түсінетін түлек болуы керек, ол өзінің кәсіби қызметін жүзеге асыруға ынталандырылуы, әлеуметтік өзара әрекеттесуге қабілетті, толерантты, денсаулығында ақауы бар адамдарды дұрыс және әлеуметтік-мәдени ортада оларға адамгершілік көзқарасты қалыптастыруға ықпал етуі. Бұл сондай-ақ білім беру сапасын және ерекше қажеттіліктері бар адамдарды әлеуметтендірудің тиімділігін қамтамасыз ете алатын, әлеуметтік өзара әрекеттесуге жеке дайындығы бар адам болуы керек деп бірнеше ғалымдар өз пікірлерін айтқан (Р.О. Агавелян, И.А. Короников [3] И.Ю. Левченко, Е.Т. Лопинов [4], Н.Н. Малофеев[5], Н.М. Назарова [6], Е.В. Яковлева [7]).

Зерттеудің мақсаты: жалпы білім беру жүйесіндегі арнайы маманның кәсіби ерекшеліктерін анықтау.

Мақаланың ғылыми маңыздылығы – Жалпы білім беру мектептердегі арнайы педагогтың кәсіби ерекшеліктері.

Жалпы білім беру мектептердегі арнайы педагогтың кәсіби сапасы туралы төмендегіде сипаттайды.

Кәсіби-педагогикалық бағыт – бұл мұғалімнің жетілдіруге және кәсіби шыңдауын қалыптастыру, педагогикалық тұрғыдан өзінің шеберлігін және адамдармен қарым-қатынас жасау қабілетін үнемі арттыру.

Әлеуметтік-адамгершілік. Моральдық қажеттіліктерді, борыш сезімін, моральдық құндылықтарды, азаматтық жауапкершілікті білдіреді. Мұның бәрі мұғалімнің әлеуметтік белсенділігін сипаттайды. Сонымен қатар,

ол өз алаңдаушылығы аясында жабылмайды, бірақ қоғамдық өмірді жүргізеді. Бұл әлеуметтік шеңберді кеңейтуге, өз саласына ұқсас мүдделері бар адамдарды тартуға көмектеседі.

Танымдық. Білім беру процесі шеңберіндегі мұғалімнің танымдық белсенділігі, пән бойынша ақпаратты жаңарту маңызды болып табылады. Барлық бағыттарды біріктіру нәтижесінде мұғалім жан-жақты көзқарасты қолдана бастайды. Ол күнделікті жұмыс үшін қажетті білімге ие, оқушыларға қажетті материалды береді, жоғары моральдық қасиеттерге ие. Негізгі қасиеттердің ішінде жеке тұлғаны дамытуға және қалыптастыруға деген ұмтылыс, балалардың мүдделеріне қамқорлық пен қызығушылық бар. Артықшылығы – педагогикалық кәсіп, мұғалім ретінде жұмыс істеуге табиғи бейімділік, жалпы педагогикаға оң көзқарас. Балаларға деген махаббат. Мұғалім балаларды жақсы көруі керек және тек осындай позициялардан жұмыс істеуі керек. Тек осы жағдайда педагогикалық үрдіс дұрыс құрылады. Оқушылар оқытылатын пәнге қызығушылық танытады, ал мұғалім ата-аналар мен оқу орнындағы мұғалімдер ұжымы тарапынан құрметке ие болады.

Гуманизм. Гуманизм – бұл адамның құндылығын, оның бақытқа, бостандыққа, өз қабілеттерінің көрінісі мен дамуына құқығын мойындайтын көзқарастар жүйесі. Бұл жүйе кәсіпкерлікке толғандардың ғана емес, өскелең ұрпақтың да мүдделерін ескереді. Балаларға адамгершілікпен қарау, артта қалған студенттерді бақылау, оқытылатын пәнді тез меңгеретіндерге қосымша жүктеме беру маңызды. Қазіргі жағдайда ата-аналар балаларымен айналыспайды. Көптеген адамдар назар мен қарым-қатынас қажеттіліктерін ұмытады. Мұғалім оқушыларға тәлімгер бола отырып, мәселені ішінара шеше алады. Ең маңызды кәсіби қасиеттері арнайы педагогтың келесі негізгі қасиеттерін бөліп көрсетуге болады:

- жұмыс қабілеттілігі;
- еңбекқорлық;
- тәртіптілік;
- жауапкершілік;

- ұйымшылдық;
- табандылық;
- еңбек сапасын арттыруға ұмтылу;
- негізгі білім мен кәсіби деңгейді жүйелі түрде арттыру.

– зерде бұзылысы бар балалармен жұмыс жасай білу қабілеттілігі [8].

Арнайы педагогқа қойылатын негізгі талап – балалармен тікелей байланыс орнату. Мұғалім тез ойлы, тапқыр және табанды болуы керек. Ол балалармен жұмыс кезінде пайда болатын кез-келген мәселелерді өз бетінше шешуге дайын болуы керек. Арнайы педагогтың мінезінде психикалық сезімталдық маңызды. Бұл сезінуге, олардың көңіл-күйін түсіруге, артта қалған адамдарға уақтылы көмектесуге мүмкіндік беретін фактор.

Осылайша, алынған кәсіби ерекшеліктер арнайы педагогтың жоғары кәсіби шеберлігіне негізделген өзіндік негіз болып табылады. Олардың барлығын мұғалімнің жеке басының бағытын сипаттайтын және педагогикалық қабілеттерін ашатын бірнеше жиынтық топтарға бөлуге болады.

Қазақстандық ғалымдардың пікірінше (З.А. Мовкебаева, Ғ.А. Абаева) арнайы білім беру мұғалімнің келесі қасиеттерге ие болуы керек екенін атап көрсеткен.

- педагогикалық бағыт – ақауы бар балалармен жұмыс істеуге, кәсіби қызығушылықтары мен жеке қасиеттеріне, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі тануға психологиялық көзқарастарының жиынтығы болып табылатын педагог тұлғасының ұжымдық қасиеті;
- эмпатия – басқаның тәжірибесіне эмоционалды түрде жауап беру, өзара әрекеттесу, қарым-қатынас процесінде онымен эмпатия жасау қабілеті;
- педагогикалық такт – өзін дұрыс ұстай білуден көрінетін ара қатынас сезімі.
- педагогтың әдептілігі оның жеке қабілетін сақтауы, балалардың, олардың ата-аналарының, жұмыстағы әріптестерінің мақтанышына нұқсан келтірмеуі;
- педагогикалық қырағылық – мұғалімнің бала дамуындағы маңызды жайттарды белгілей алуы, әрбір баланың жеке тұлғасын қалыптастырудың келешегін, динамикасын болжай білуі;

– педагогикалық сенім мұғалімнің оқуында қиындықтары бар әрбір баланың мүмкіндіктеріне, арнайы оқу процесінің тиімділігіне терең сеніміне негізделген;

– кәсіптік оқыту мәдениеті – балалармен, олардың ата-аналарымен, әріптестерімен дұрыс қарым-қатынасты ұйымдастыра білу;

– педагогикалық рефлексия – жасалған қадамдарды өзіндік талдау, алынған нәтижелерді бағалау, олардың мақсатпен байланысы [9].

Әдебиеттерге шолу. Балаларға тән әртүрлі топтағы оқушылардың ерекшеліктерін білу, олармен жұмыс жасау барысында жас ерекшеліктеріне сай әртүрлі әдіс тәсілдерді игеруде және білім мазмұнында бір қатар зерттеушілер (Н.Н. Малофеев, Е.Л. Гончарова [10], О.С. Никольская, О.И. Кукушкина) өз ойларымен бөлісті [11]. Қазіргі уақытта бірқатар білім беру мекемелері олардың негізінде психикалық ауытқуы бар балаларға олардың ерекшеліктеріне және халықтың білім беру қызметіне сұранысына сәйкес сапалы білім беру нысандарын қамтамасыз ету үшін арнайы жағдайлар жасауда. Ата-аналарға тұрғылықты жері бойынша қолжетімді оқу орнын, оқу нысанын таңдау құқығы беріледі. Әрбір баланың жастарына сай, денсаулық жағдайын және жеке қасиеттерін анықтап, мәдени тәжірибені табысты меңгеруіне мүмкіндік беретін инклюзивті тәжірибе мен интеграцияланған білім беру кеңінен таралуда.

Жалпы білім беретін мектепте ғылыми-теориялық және практикалық жоспарда (Л.М. Шипицына, Н.Н. Малофеев [12], Н.Д. Шматко, Е.А. Екжанова және т. б.) [13] бар әзірлемелер негізінде бөлінген арнайы білім беруді қажет ететін балаларды біріктірудің мынадай түрлері мен нысандары көзделеді.

Жалпы білім беретін мектебіндегі педагогикалық қызметі мұғалімге жоғары талаптар қояды. Педагогикалық процеске қатысушылардың (мұғалім – оқушы) қарым-қатынасының сәттілігі көбінесе мұғалімнің жеке басына байланысты. Дене дамуында ақаулығы балалармен жұмыс жасауда арнайы маманның жеке тұлғалық кәсіби-

педагогикалық қасиеттері тұрғысынан педагогикалық әдептілік, адалдық, ашықтық, мейірімділік, әділеттілік, өз оқушыларына деген құрмет пен сүйіспеншілік басты болып табылады. Болашақ арнайы педагог – бұл ерекше жан дүниесі бар, белсенді, бастамашыл, жігерлі, өзінің кәсіби қызметінің нәтижелеріне сенімді адам. Ол қазіргі әлемдегі адамның, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі адамның рөлін адамгершілікпен бағалаумен сипатталады. Мұғалім өзінің мінез-құлқын үнемі есте ұстауы керек, өйткені оның эмоционалды жағдайы оқушылардың әл-ауқатына, олардың жеке және интеллектуалды дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Арнайы педагог – бұл арнайы білім жүйесін ұйымдастыруға кешенді әдістемелерді, жаңа педагогикалық технологияны игеріп, балалармен жұмыс жасауды әртүрлі технологияны меңгеруі болып табылады. Сонымен қатар ақауды анықтап, олармен қандай жұмыстарды жасау керек екенін біліп, мектепте қосымша мамандармен бірлесіп баламен жеке жұмыстарды жүргізу. Оқу бағдарламаларын балалардың жас және мүмкіндіктерін ескеріп арнайы сабақ жоспарын құрастыру. Диагностикалық бағыт арнайы педагогтың диагностикалық жұмысы мектеп ПМПК мамандарының баланы жан-жақты зерттеуінің құрамдас бөлігі болып табылады. Арнайы сараптама нәтижелері міндетті түрде мамандармен бірігіп баланы тексеріп салыстырылады және кеңес отырысында қарастырылады.

Болашақ педагог маман өте мейірімді және шыдамды болуы керек, балалардың ерекше мінез-құлқына шыдамдылықпен жауап беруі керек. Ол берік және өз іс-әрекетінде қатыгез болмауы. Ол өз жұмысын жоспарлау үшін әр оқушының даму ерекшеліктерін, өзекті және жақын даму аймағын білуі маңызды. Арнайы мектептегі мұғалімнің жұмысы әрқашан күш, энергия, рухани жылулықтың үлкен қайтарымымен байланысты. Бұл жоғары адами қасиеттермен біріктірілген терең, жан-жақты білімсіз мүмкін емес. Тәрбие мен оқытудың әртүрлі әдістері мен әдістемелерін, сараланған және жеке [14].

Әдістеме. Педагогикалық зерттеудің білім дағдыларды қалыптастырудағы оқу қиындықтарын зерттеу, осы мәселелерді анықтау жұмысында шешу жолдарын іздеу. Сондықтан балалардың зердесін бақылау, байқау, әңгімелесу, жұмыстың нәтижелерін талдау, оқу іс-әрекетінде түсіндіру және қажет болған жағдайда мектеп дағдылары қалыптасуын қосымша зерттеу жүргізіледі. Сонымен бірге психологиялық аспект баланың мектептегі қиындықтарын квалификациялауға және нақты даму деңгейі мен оның оқу жетістіктері арасындағы сәйкестікті анықтауға негіз болады. Ол оқушының психикалық, сөйлеу және қимыл-қозғалыс дамуының деңгейін, гнозис пен праксистің ерекшеліктерін, анализатор аралық әрекеттесуін, кеңістік-уақыттық бейнелерді, студенттің ерікті әрекетінің сипатын зерттеуді қамтиды. Педагогикалық сауалнаманың мақсаты – білім, білік, дағдыны қалыптастырудағы қиындықтарды анықтау, бұл қиындықтардың қай кезеңде пайда болғанын, одан шығудың шарттарын анықтау. Ол үшін баланың психикалық даму деңгейін зерттеу, жазба жұмыстарын талдау (қателіктердің сапалық сипаттамалары), оқу фронтальды іс-әрекеттерінде оқушыларды бақылау және қажет болған жағдайда мектеп дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруды қосымша зерттеу болып табылады.

1. Диагностикалық бағыт – ерекше білім беру қажеттілігі бар және қиын балаларды жеке диагностикалау

- баланың дамуын динамикалық бақылау;
- балаларды жетекші ерекшеліктері бойынша топтарға бөлу;
- процесте жеке дамудың оңтайлы шарттарын анықтау балаға күрделі әсер ету;

2. Түзету бағыты – тәрбиелік және танымдық жүйеге түзетуші әсер ету оқу процесінің динамикасындағы баланың белсенділігі;

- іске асыру процесінде оқыту мен дамыту

арасындағы алшақтықты жою қатысушылардың өзара әрекеттесу жағдайындағы кешенді бағдарламалар түзету-тәрбие процесі;

- денсаулығында артта қалаушылық бар оқушылармен түзету-дамыту сабақтары оқу қиындықтары.

Фазалық диагностика. Диагноздың бұл түрі тиімділікті белгілеу және балалардың тәрбие және танымдық іс-әрекеттеріне қатысты түзету әсерін анықтау үшін қажет. Маман схемасының нәтижелері баланың қарқынды даму картасында көрсетілген.

Ағымдағы диагностика – мектептердің оқушыларын ата-аналардың, оқытушылардың, мектеп бойынша консультациялық мамандардың өтініші бойынша қарауға бағытталған. Уақыт кадрында бұл кезеңі жоқ, сауалнама қажет болған жағдайда оқу жылында жүзеге асырылады.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жоғары білім алуы жоғары оқу орнының қалыптасатын ерекше әлеуметтік-мәдени ортасында жүзеге асырылатынын дәлелдеді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды оқытудың ерекшеліктері және оларды нақты қабылдау[15].

Нәтижелер және оны талқылау. Жалпы білім беру мектебіндегі арнайы педагогтің кәсіби жұмысын анықтау мақсатымен зерттеулер жүргізілді. Зерттеу Алматы қаласындағы жалпы білім беру мектептерінде жүргізілді. Жүргізілген зерттеулер теориялық бөлімдегі мәліметтерге, яғни арнайы педагогтың кәсіби қызметіне арналған ережеге сүйене отырып өткізілді. *Әдістердің жүргізілуі және оның нәтижелері*

Зерттеу жұмысы барысында арнайы педагог маманмен әңгімелесу әдісі арқылы жалпы қызметі жайында қызметінің жүру барысы туралы келесідей сұрақтар тізімі қойылды және олардың жауабы төмендегідей болды:

Кесте 1. Арнайы педагог маманға жүргізілген әңгімелесу әдісі

Сіз өз біліміңізді қалай жетілдіресіз?	1. Ғаламтор көздері арқылы, – деп жауап бергендер-30% Арнайы курстарға бару арқылы, жауап бергендер-35% Арнайы акпараттар көздерінен жауап бергендер-25% Тәжірибе алмасу арқылы, яғни тәжірибелі мамандардың өткізілетін семинар, тренингтерге қатысу арқылы дегендер –10%
Өз жұмысыңызға байланысты қандай білім жеткіліксіз деп ойлайсыз?	2. Жеке балалармен жүргізілетін түзету жұмыстарында білімді толықтырғым келеді - 55% Топтық жұмыстарда және жоғарғы сыныптарға қатысты білімді тереңдеткім келеді деп жауап бергендер- 45%
Сіздің жұмыс жоспарыңызды кім бекітеді?	3. Директор-80% Директордың оқу-ісі жөніндегі орынбасары - 20%
Жеке баламен жұмыс жүргізуге дайындыққа қанша уақыт кетеді?	4. 1 кун деген жауаптар- 40 % Алдын ала 1 аптаның жоспарын дайындаймын- 28% Әрқалай, сабақ түрлеріне байланысты - 32%
Сізге мазмұндық тапсырмаларды кім қояды?	5. Арнайы педагог барлық жұмыс бағыттары, қандай сұрақтарды шешуге міндетті екені туралы нақты стандартта көрсетілген, бірақ соған орай жылдың басы мен аяғында жасалатын диагностикалық бағыттың нәтижелеріне қарай жұмыстың мазмұнын өзіміз құрамыз дегендер- 60% Әкімшілік кеңес кезінде келесі жылға мысалы ағартушылық жұмысқа байланысты ұсыныстарды ескере отырып құрылады деген жауап- 40% ды құрады.
6. Балалармен жұмыс жүргізу барысында қиындықтарға тап боласыз ба?	6. Жоқ -50% , иа- 30% , кейде-20%
7. Ұжымның ортасында беделіңіз қандай?	7. Өте жоғары деп ойлаймын дегендер-70%, орташа дегендер-30%
8. Сізден әдетте, кеңес алатын қандай мамандар?	8. Жас мамандар-60% , ұжымға жаңадан келген мамандар-20% , тәрбиешілер-20%
9. Сіз қанша баламен жеке жұмыс жасайсыз?	9. Әрқалай, кейде-20-30 дегендер-55%, 2 психологпен бірлесе отырып -40 баламен дегендер-45%.
10. Сіздің кабинетіңіз жаңа технологиялармен жабдықталған ба?	10. Орташа -35% , толықтай емес, кемшіліктер әлі де болса бар дегендер-65%

Сонымен қатар жалпы білім беру мектебіндегі арнайы педагогтің кәсіби жұмысына мектеп мұғалімдеріменде анкета арқылы жұмысымызды толықтырдық. Олардың жауаптары бойынша төмендегідей жауаптарды алдық.

– Сіз осы мектептегі арнайы педагог маманның көмегіне жүгіндіңіз бе деген сұраққа жауап 60%-40% болды, біріншілері «иә» деген жауапты таңдауда көбінесе жас мұғалімдер көзге түсті, екіншілері, тәжірибелі мамандар, яғни тәжірибесі бар тәрбиешілер «жоқ» деген шешімге келді.

– Екінші сұрақ сіз арнайы педагог қызметін қалай түсінесіз дегенде көпшілік мұғалімдердің 35% қателесті, 65% дұрыс жауапты көрсетті.

Келесі сұрақта арнайы педагог жұмыс бағыттарын таңданыз дегенде мұғалімдер мына нұсқаулықтарды белгіледі:

- Психологиялық кеңес беру;
- Психодиагностикалық;
- Дамытушылық;
- Психологиялық ағарту;
- Психокоррекциялық.

Келесі сұрақ арнайы педагог маманның

жұмысының қиыншылығын атауда, мұғалімдер ата-аналардың түсінбеушілігі мен оқушылардың бойындағы ауытқулардың күрделілігіне байланысты деп жауап берді.

– Сіздің ойыңызша, жалпы білім беретін мектепке арнайы педагог қажет пе деген сұраққа барлығы « иә» деген жауапты таңдады.

– Арнайы педагогпен қаншалықты бірлесіп жұмыс жасайсыз деген сұраққа, сұхбаткерлердің 82% қанағаттанарлықтай жауап берсе, ал 18% бірлесіп жұмыс жасауда төмен деңгейді көрсетті.

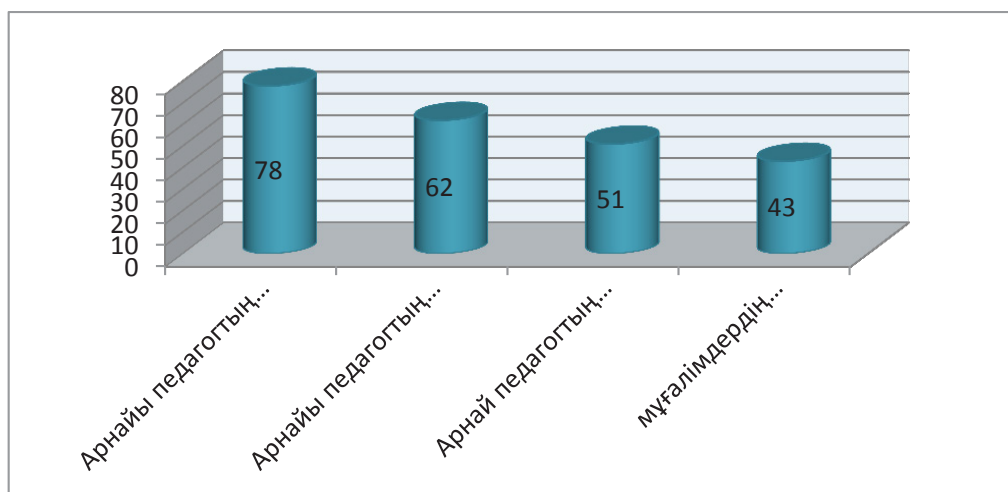
– Сіздің пікіріңізше, қанша баламен жұмыс жүргізгені дұрыс деген сауалға мұғалімдердің көпшілік қатары бір маман 20 оқушымен жұмыс жасағанын жөн көрді.

– Сіз арнайы педагогтың тренингтеріне жиі қатысасыз ба, деген сұраққа иә-70% , жоқ-30% деген жауаптар алдық.

– Сіздің арнайы педагог жұмысына көңіліңіз толады ма деген сұраққа 75 % -иә , 25% -әлі де кемшіліктер бар екенін атап көрсетті.

– Соңғы сұрақта мектепте арнайы маман педагог орнын баса алатын кім дегенде сұхбаткерлердің көбісі әр маманның қызметі әр түрлі болғандықтан оның орнын ешкім басу мүмкін емес деген шешімге келді.

Мұғалімдерге жүргізген анкетмызды қорытындылай отырып, мұғалімдер қатары арнайы педагог қызметі туралы жалпы мағлұматтардың болуы, пікірлері оң нәтижелер берді, яғни өзара қарым-қатынасы, оқушылардың оқу үрдісіне, оқушылармен, мұғалімдермен жақсы қарым-қатынас орнатуға, көмектесуге оңтайлы әсер етуде бірлесіп жұмыс істейтініне көзіміз жетті.

Сурет 1. Арнайы педагог маманның жұмысы туралы пікірлерді білу мақсатында мектеп мұғалімдермен жүргізілген әңгімелесу әдісінің нәтижесі

Бұл жерде көріп тұрғанымыздай жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің арнайы педагогтың жұмысы туралы пікірлерін біліп, өз ойларын білдірді.

Арнайы педагогтың жұмысын бағалау бойынша 78%, арнайы педагогтың тренингтеріне қатысу 62%, арнайы педагогтың кеңесіне жүгіну 51%, мектеп мұғалімнің инклюзивті білім беруді меңгеру 43%, осылайша жауаптарды алдық.

Қорытынды. Арнайы білім беру мұғалімі – жан дүниесі ерекше, адамгершілігі мол, жанашыр, белсенді, іскер, кәсіби қызметінің табысты нәтижесіне сенімді, мейірімді,

әдепті маман. Коррекциялық білім беру мұғалімінің кәсіби көзқарасы әлеуметтік және рухани өмірде болып жатқан және ерекше қажеттіліктері бар адамдардың қоғам өміріндегі орны мен рөліне әсер ететін процестерді түсіну және жеке бағалау нәтижесі болып табылады.

Қазіргі кезде жалпы білім беру процесінің сапалық жағынан басқа парадигмасына көшуге байланысты ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істейтін жалпы білім беру мекемесі маманы – арнайы педагог мұғалімнің кәсіби қызметінің мазмұндық бөлігі де өзгерістерге ұшырауда.

Денсаулығында ақауы бар балалардың білім алу қажеттіліктерін анықтап, жалпы білім мекемесінде оларды оқыту және тәрбиелеу үшін баланың бойындағы ақаулықтың алдын алу. Бастауыш сыныптан бастап балалармен арнайы ерте дамыту жұмыстарын жүргізу. Бала ерте жаста және мектепке дейінгі кезеңде ұзақ мерзімді мамандандырылған көмек алған жағдайларды қоса алғанда ұзақ мерзімді байқау мен мамандандырылған көмекті талап етеді. Осылайша, біз балалардың білім

беруде арнайы педагог маманның кәсіби ерекшеліктерін байқадық. Олардың даму мәселесін арнайы мамандар оқушылармен жұмыс жүргізе алады, мысалы, логопед, дефектолог, тьютор басқалары үшін оны шешу үшін бірқатар мамандардың көмекті қажет етеді. Дене және зердесі бұзылған жеңіл түрдегі балаларды оқыту мен тәрбиелеу, оларды өмірге бейімдеу бүгінгі күнде арнайы педагог маманның басты мақсаттарының бірі болып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- [1] Методическая разработка «Модель личности педагога в коррекционной школе» <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/> [Электрондық ресурс]: (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [2] Кошжанова Г.А. Болашақ дефектологтың имиджін қалыптастырудың педагогикалық техникасы // Абай атындағы ҚазҰПУ, Хабаршысы «Педагогика» сериясы: – Алматы, 2018. – №2(58). – Б.150-154. URL: kaznpu.kz/docs/vestnik/seriya...nauki/2_58_2018.pdf [Электрондық ресурс]: (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [3] Коробейников, И. А. Нарушения развития и социальная адаптация Текст. / И.А. Коробейников. – М. : ПЕРСЭ, 2017. – С.192. [Электрондық ресурс]: URL: iknigi.net...korobeunikov...narusheniya...i...adaptsiya (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [4] Левченко И.Ю. «Патопсихология: Теория и практика». – М., 2020. [Электрондық ресурс]: URL: bookap.info...levchenko_patopsihologiya_teoriya_i... (өтінім берілген күні 12.05.2022)
- [5] Малофеев, Н. Н. Интегрированное обучение: ситуация России XXI века Текст. / Н. Н. Малофеев // Специальное образование. – 2021. – №5. – С. 8-13. [Электрондық ресурс]: URL: znanio.ru/Библиотека...modeli-integririvannogo... (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [6] Назарова Н. М. Факторы и тенденции развития профессиональной подготовки кадров для системы специального образования в вузах Российской Федерации Текст. / Н.М. Назарова // Специальное образование. – 2018. – № 11. – С. 5-11. [Электрондық ресурс]: URL: academia-moscow.ru...fragments/fragment_23205.pdf (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [7] Яковлев, Е. В. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения Текст. / Е.В. Яковлев, Н. О. Яковлева. – М., 2020. – С. 239. [Электрондық ресурс]: URL: journal.rbiu.ru/books/13/564/ (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [8] Пискунова, Е. В. Исследование социокультурной обусловленности изменения деятельности учителя современной школы Текст. : науч.-метод. матер. / Е. В. Пискунова. – СПб. : Книжный дом, 2008. – С. 296. [Электрондық ресурс]: URL: lib.herzen.spb.ru/text/piskynova_5_12_123_134.pdf (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [9] Мовкебаева З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования. // Вестник КазНПУ им. Абая (Серия «Педагогика и психология»). – 2013. – № 2 (15). – С. 6-11. [Электрондық ресурс]: URL: <https://doi.org/10.52512/2306-5079-2021-85-1-47-55> (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [10] Малофеев Н. Н. Современное состояние коррекционной педагогики Текст. / Н.Н. Малофеев // Дефектология. – 2018. – № 1. – С. 3-10. [Электрондық ресурс]: URL: <https://alldef.ru...1/sovremennoe...korekcionnoj-pedagogiki> (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [11] Кукушкина О.И. Коррекционная (специальная) педагогика: развитие традиций Текст. / О. И. Кукушкина // Специальное образование. – 2019. – №5. – С. 13-18. [Электрондық ресурс]: URL: <https://cyberleninka.ru> (өтінім берілген күні 12.05.2022).
- [12] Шипицына Л.М. «Необучаемый ребенок» в семье и обществе. Социализация детей с нарушениями интеллекта. – СПб. : Дидактика Плюс, 2021. – С. 496 . [Электрондық ресурс]: URL: https://pedlib.ru/Books/5/0074/5_0074-1.shtml (өтінім берілген күні 12.05.2022).

[13] Шматко Н.Д. Дети с отклонениями в развитии. – М.: Алгоритм-Книга, 2001. – С.127. [Электрондык ресурс]: URL: medpublishing.ru (өтінім берілген күні 12.05.2022).

[14] Сулейменова Р.А. Инклюзивное образование в РК: анализ ситуации и практические шаги [текст] Р.А.Сулейменова //Открытая школа. – 2014. – №4(135). – С.13. [Электрондык ресурс]: URL: kaznpu.kz>docs/novosti/2_sul_rus.pdf (өтінім берілген күні 12.05.2022).

[15] Movkebaeva Z., Kabdyrova A., Duzelbayeva A., Denissova I., Tynybayeva L. «Students attitude towards co-education with disabled people in higher education institutions» Journal of Entrepreneurship Education.– 2017. – Vol.20. – Iss. 3. – P. 11 (United States) Scopus [Электрондык ресурс]: URL: abacademies.org>articles... attitude...disabled...20-3...(өтінім берілген күні 12.05.2022).

References:

[1] Metodicheskaya razrabotka «Model lichnosti pedagoga v korrktsionnoi shkole» <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/>.

[2] Koshjanova G.A. Bolashaq defektologtyń imjini qalyptastyrdyń pedagogikalyq tehnikasy // Abai atyndaǵy Qazapú, Habarshysy «Pedagogika» seriasy: - Almaty, 2018. - №2(58). –B.150-154.

[3] Korobejnikov, I. A. Narusheniya razvitiya social'naya adaptatsiya Tekst. / I. A. Korobejnikov. — M. : PERSE, 2017. – 192 s.

[4] Levchenko I.YU. «Patopsihologiya: Teoriya i praktika». – M., 2020.

[5] Malofeev, N. N. Integrirovannoe obuchenie: situatsiya Rossii XXI veka Tekst. / N. N. Malofeev // Special'noe obrazovanie. – 2021. – №5. – S. 8-13.

[6] Nazarova N. M. Faktory i tendentsii razvitiya professional'noj podgotovki kadrov dlya sistemy special'nogo obrazovaniya v vuzah Rossijskoj Federatsii Tekst. / N. M. Nazarova // Special'noe obrazovanie. — 2018. – № 11. – S. 5-11.

[7] Yakovlev E.V. Pedagogicheskaya koncepciya: metodologicheskie aspekty postroeniya Tekst. / E.V. Yakovlev, N.O. Yakovleva. – M., 2020. – 239 s.

[8] Piskunova, E.V. Issledovanie sociokul'turnoj obuslovlennosti izmeneniya deyatel'nosti uchitelya sovremennoj shkoly Tekst. : nauch.-metod. mater. / E.V. Piskunova. – SPb. : Knizhnyj dom, 2008. – 296 s.

[9] Movkebaeva Z.A. Voprosy podgotovki pedagogicheskikh kadrov v Respublike Kazahstan k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya. // Vesnik Kaz NPU im Abaya (Seriya «Pedagogika i psihologiya»). – 2013. – № 2 (15). – S. 6-11.

[10] Malofeev H.N. Sovremennoe sostoyanie korrktsionnoj pedagogiki Tekst. / H.N. Malofeev // Defektologiya. – 2018. – № 1. – S. 3-10.

[11] Kukushkina O. I. Korrktsionnaya (special'naya) pedagogika: razvitie traditsij Tekst. / O.I. Kukushkina // Special'noe obrazovanie. – 2019. – №5. – S. 13-18.

[12] Shipicyna L.M. «Neobuchaemyj rebenok» v sem'e i obshchestve. Socializatsiya detej s narusheniyami intellekta. – SPb. : Didaktika Plyus, 2002. – 496 s.

[13] Shmatko N.D. Deti s otkloneniyami v razviti. – M.: Algoritm-Kniga, 2021. – 127 s.

[14] Sulejmenova R.A. Inklyuzivnoe obrazovanie v RK: analiz situatsii i praktichesie shagi [teks] R.A.Sulejmenova //Otkrytaya shkola. – 2014. – №4(135). –S.13.

[15] Movkebaeva Z., Kabdyrova A., Duzelbayeva A., Denissova I., Tynybayeva L. «Students attitude towards co-education with disabled people in higher education institutions» Journal of Entrepreneurship Education.– 2017. – Vol.20. – Iss. 3. – P. 11 (United States) Scopus